Адыгэ макъ

№№ 71-72 (19837)

2011-рэ илъэс

БЭРЭСКЭШХУ

МЭЛЫЛЪФЭГЪУМ и 15

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИIЭП

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

Сурэтыр А. Гусевым тырихыгъ.

Президентым изэIукIэгъухэр

Адыгэ Республикэм и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан АР-м культурэмкIэ иминистрэу Чэмышъо Гъазый, АР-м лъэпкъ Iофхэмкiэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет ипащэу Шъхьэлэхъо Аскэр, общественнэ организациеу «Адыгэ Хасэ — Щэрджэс Парламент» зыфиIорэм итхьаматэу Хьэпэе Арамбый тыгъуасэ IофшIэгъу зэIукIэгъу адыриIагъ.

Миекъуапэ игупчэ щашIынэу рагъэжьэгъэ саугъэтэу «ЗыкIыныгъэр ыкIи шIэжьыр» зыфиIорэм ылъэныкъокIэ Iофхэр зэрэлъыкIуатэрэм, анахьэу анаIэ зытырагъэтын фаехэм ахэр атегущыIагъэх. Саугъэтым имызакъоу, ар зэрытыщт гупчэри зэрэзэтырагъэпсыхьащтыр, ащкIэ къатефэрэр зэшIуахыным зэрэфэхьазырхэр пытагъэ хэлъэу Президентым къыIуагъ.

* * *

Мы мэфэ дэдэм республикэм ипащэ Миекъуапэ иефэндэу Тыгъужъ Ибрахьимэ зэIукIэгъу дыриIагъ. Дин ыкIи лъэпкъ Iофыгъохэм, хьадэм ифэIо-фашIэхэм ягъэцэкIэн, тикъэхалъэхэм язытет зыфэдэм, адыгэ шэн-зекIуакIэхэр тэрэзэу зехьэгъэнхэм, къытекIэхъухьэрэ ныбжьыкIэхэм япIун-лэжьын, нэмыкI Iофыгъохэми бгъуитIур атегущыIагъ.

(Тикорр.).

Космонавтикэм фэгъэхьыгъ

А. Березовоир Адыгеим щыI

ТелефонкIэ къатыгъ. Адыгэ Республикэм щапIугъэ летчик-космонавтэу, Советскэ Союзым и ЛIыхъужъэу Анатолий Березовоир тыгъуасэ ильэныкъо гупсэ къэкIуагъ. Краснодар краим щыщ летчик-космонавтхэр ащ игъусэх.

— ЛIыхъужъ щытхъум епхыгъэ чIыпIэхэр, музейхэр зэтэгъэлъэгъух, — къытаIуагъ космонавтэу Анатолий Березовоимрэ Краснодар краим икосмонавтхэм ясоюз итхьаматэу Трэхъо Энверрэ. — Краснодар краим, Адыгеим тащыIэщт. ШэмбэтымИнэм тыкIонэу зытэгъэхьазыры.

Зэкъошныгъэм, мамырныгъэм ямарафон

Тульскэм щырагъэжьэщт

Лъэпкъхэм язэфыщытыкIэхэр гъэпытэгъэнхэм, мамырныгъэр къэухъумэгъэным, цIыфхэм щыIэкIэ-псэукIэ дэгъу яIэным афэгъэхьыгъэ марафоныр Адыгэ Республикэм физкультурэмкIэ ыкIи спортымкIэ и Комитет зэхещэ. Мэлылъфэгъум и 15 — 22-м Адыгеим икъалэхэмрэ районхэмрэ зэхахьэхэр, спорт къэгъэлъэгъонхэр ащыкIощтых.

ЦIыфхэм ярэхьатныгъэ къэухъумэгъэным, мыхъомышIагъэхэр ныбжьыкIэмэ зэрамыхьанхэм, физкультурэмрэ спортымрэ апыщагъэмэ япчъагъэ хэгъэхъогъэным афэшI Адыгеим испорткомитет зэхищэрэ марафоным республикэм ныбжьыкIэ IофыгъохэмкIэ и Комитет, еджапIэхэр, наркоконтролым пылъхэр, культурэм иIофышIэхэр, тиспортсмен цIэрыIохэр, нэмыкIхэри хэлэжьэщтых.

Апэрэ зэIукIэр непэ Тульскэм щыкIощт. Миекъуапэ испорт еджапIэу N 2-м иныбжьыкIэр, республикэ ШВСМ-м зыщызыгъасэхэрэр, Осипов зэшыхэр, нэмыкIхэри зэIукIэм къырагъэблэгъагъэх. Марафоныр гъэшIэгъонэу кIощт. Зэкъошныгъэм игъэпытэн фэгъэхьыгъэ Iофыгъохэр зэрагъэцакIэхэрэм тигъэзэтеджэхэр ащыдгъэгъозэщтых.

ЕМТIЫЛЪ Нурбый.

ЩыкIагъэхэр дагъэзыжьынхэу къафигъэпытагъ

Адыгэ Республикэм и Оперативнэ штабрэ терроризмэм пэшIуекIогъэнымкIэ комиссиемрэ зичэзыу зэхэсыгъо тыгъуасэ зэдыряIагъ. Ар зэрищагъ АР-м и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан.

офыгъо шъхьаIэу зытегущыIагъэхэр транспортым ыкIи ащ игъэфедэн епхыгъэ IофшIапIэхэм щынэгъончъэу яIофшIэн зэхэщэгъэнымкIэ республикэм иIофхэм язытет ары. Мыщ фэгъэхьыгъэу къэгущыIагъ ФСБ-м АР-мкIэ и ГъэIорышIапIэ ипащэу Олег Селезневыр. ИкIыгъэ илъэсым зэфэхьысыжьхэр къыфишIызэ, Темыр Кавказым ит бандформированиехэм ябэныгъэныр пшъэрылъ шъхьаIэу зэрэщытыгъэр ащ къыхигъэщыгъ. Урысыем иправэухъумэкIо органхэм зэхащэгъэ профилактическэ Iофтхьабзэхэм яшIуагъэкIэ икIыгъэ илъэсым теракт 93-рэ, 2011-рэ илъэсым теракт 31-рэ къамыгъэхъун алъэкIыгъ. Транспорт объектхэм террористическэ актхэр къащымыхъунхэм, цIыфхэр бэу зыщызэрэугъоихэрэ чIыпIэхэр щынэгъончъэным ишапхъэхэм адиштэу гъэпсыгъэнхэр — джары пшъэрылъ шъхьаIэу УФ-м и Президентэу Дмитрий Медведевым къыгъэуцурэр. Ар гъэцэкIэгъэным фэшI Адыгеим Iофтхьэбзэ гъэнэфагъэхэр щызэхащэх: бэдзэрхэр, вокзалхэр, нэмыкI чIыпIэхэр щынэгъончъэным зэрэдиштэхэрэр ауплъэкIух, учениехэр зэхащэх. Ау зэфэхьысыжьхэм къызэрагъэлъагъорэмкIэ, объектхэм ащыщыбэхэм видеокамерэхэр, нэмыкI техническэ пкъыгъохэр икъу фэдизэу аIэкIэлъхэп. А гумэкIыгъор псынкIэу дэгъэзыжьыгъэн зэрэфаер пащэм къыгъэнэфагъ.

Транспортым иобъектхэм террористическэ актхэр къащымыхъунхэм унаIэ тебгъэтын зэрэфаер, мы мафэхэм къалэу Минскэ къыщыхъугъэ ащ фэдэ тхьамыкIагъом цIыфхэр лъэшэу зэрэзэридзагъэхэр къыIуагъ АР-м хэгъэгу кIоцI IофхэмкIэ иминистрэ ипшъэрылъхэр зыгъэцэкIэрэ Александр Сысоевым. Адыгеим непэ щырэхьат, лъэпкъ ыкIи дин зэгурыIоныгъэ илъ, ау ар зыгу римыхьырэ кIуачIэхэри щыIэхэшъ, ахэм апэуцужьыгъэн зэрэфаер къыIуагъ.

Нэужым къулыкъушIапIэу «Автовокзалхэм ыкIи автостанциехэм яобъединение» игенеральнэ директорэу Къатбамбэт Исмахьилэрэ МыекъопэмэшIокугъогу станцием ипащэ ипшъэрылъхэр зыгъэцэкIэрэ Роман Савченкэмрэ къэгущыIагъэх. ЦIыфхэр нахьыбэу зыщызэрэугъоихэрэ чIыпIэхэр къызэрагъэгъунэхэрэр, терактхэм зэрэщыухъумагъэхэр, щынэгъончъэным ишапхъэхэм зэрадиштэхэрэр бэмышIэу АР-м и Президентэу ТхьакIущынэ Аслъан ыуплъэкIугъ ыкIи Iофым изытет зэримыгъэрэзагъэр къыхигъэщыгъ. Ащ ыуж зигугъу къэтшIыгъэ вокзалитIум япащэхэр мы гумэкIыгъом идэгъэзыжьын нахь ыуж ихьагъэх. ГущыIэм пае, автовокзалым видеокамерэхэр чIагъэуцуагъэх, къызэрагъэгъунэрэми нахь уигъэразэ хъугъэ. Мафэ къэс мы вокзалым IукIырэ автобус 90-мэ гурытымкIэ нэбгырэ 1300-рэ фэдиз зэращэ, зыгъэпсэфыгъо ыкIи мэфэкI мафэхэм а пчъагъэр нэбгырэ 2500-м кIэхьэ. Ахэр зыгъэкIотэжьырэ е къапэгъокIырэ цIыфхэр къыдэплъытэхэмэ, зы мафэм къыкIоцI автовокзалым нэбгырэ мини 4-м къыщегъэжьагъэу мини 6-м нэс щызэблэкIы. Ахэм ящынэгъончъагъэ нахь тэрэзэу къэухъумэгъэным пае рентген оборудование зэрящыкIагъэр ащ ипащэ къыIуагъ, ау ыосэ сомэ миллион 1,8-рэ зэрямыIэм Iофыр къызэтырегъэуцо.

Ахэщэу ащ пэIухьащтыр охътэ кIэкIым къагъотынышъ, мы Iофыгъор зэшIуахынэу мыщ дэжьым АР-м и Президент унашъо къафишIыгъ. МэшIокугъогу станцием ылъэныкъокIи щыIэ гумэкIыгъохэр дагъэзыжьынхэу къафигъэпытагъ.

ЗытегущыIэнхэу агъэнэфэгъэ Iофыгъом епхыгъэу къэгущыIагъэх ыкIи пшъэрылъ шъхьаIэу къагъэнэфагъэх УФ-м ошIэ-дэмышIэ IофхэмкIэ и Министерствэ и ГъэIорышIапIэу АР-м щыIэм ипащэу Гъунэжъыкъо Муратрэ АР-м псэолъэшIынымкIэ, транспортымкIэ, псэупIэ-коммунальнэ ыкIи гъогу хъызмэтхэмкIэ иминистрэм иапэрэ гуадзэу Хьаткъо Рэмэзанрэ.

— Республикэм щыпсэурэ цIыфхэм ящынэгъончъагъэ къэтыухъумэныр типшъэрылъ шъхьаI, — къыIуагъ ТхьакIущынэ Аслъан. — Мы аужырэ уахътэм а лъэныкъомкIэ тшIагъэр макIэп, ау джыри зэшIотхынэу щыIэр бэ. Ар къыдэтлъытэзэ тиIофшIэн зэхэтщэн фае.

Зэхэсыгъом зыщытегущыIэгъэхэ Iофыгъом епхыгъэу къэзэрэугъоигъэхэм унэшъо гъэнэфагъэхэр аштагъэх.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам.

КIэлэцIыкIу IыгъыпIэр непэ къызэIуахыщт

Сабый 240-мэ атегъэпсыхьэгъэ кIэлэцIыкIу IыгъыпIэ непэ Мыекъуапэ къыщызэIуахыщт. Ащ фэгъэхьыгъэ торжественнэ зэхахьэу щыIэщтым Адыгэ Республикэм ыкIи къэлэ администрацием япащэхэр, мыщ ишIын дэлэжьэгъэ ОАО-у «СКДМ» зыфиIорэм икъутамэу Адыгэкъалэ дэтым илIыкIохэр хэлэжьэщтых.

КIэлэцIыкIу IыгъыпIэхэм япчъагъэ зэримыкъурэр джырэ лъэхъан Iофыгъо шъхьаIэу тикъэралыгъо илъхэм зэу ащыщ. Мы лъэныкъомкIэ гумэкIыгъоу къэуцухэрэр дэгъэзыжьыгъэнхэм пае Урысыем иполитическэ партиеу «Единэ Россием» ыгъэнэфэгъэ партийнэ проектэу «КIэлэцIыкIу IыгъыпIэхэр сабыйхэм апай» зыфиIорэр Адыгеим чанэу щагъэцакIэу рагъэжьагъ. Мы псэуалъэри ахэм зэу къахеубытэ.

КIэлэцIыкIу IыгъыпIэу агъэпсыгъэр аужырэ шапхъэхэм адиштэу агъэцэкIагъ.

ОАУ-у «СКДМ»-м игенеральнэ директорэу Василий Галюк къызэриIуагъэмкIэ, псынкIэу ашIырэ унэхэм ятехнологие агъэфедэзэ, Мыекъуапэ дашIыхьэгъэ IыгъыпIэр мэзэ заулэкIэ зэтырагъэпсыхьан алъэкIыгъ. ТапэкIи мыщ фэдэ псэолъэшIыгъэхэр къызэIуахынхэ гухэлъ зэряIэри къыхигъэщыгъ.

Лъэтегъэуцор Щэрджэскъалэ щыIагъ

Кавказым икинематографистхэм я Союз хэтэу, Адыгеим ыкIи Къэрэщэе-Щэрджэсым япарламентхэм ящытхъу тхылъхэр къызыфагъэшъошагъэу Нэгъэплъэ Аскэрбый адыгэр зыщыпсэурэ чIыпIэ пстэуми ащязыгъэшIагъэр лъэпкъым фэгъэхьыгъэ фильмэхэу «Черкесия», «Черкесия. Адыгэ Хабзэ» ыкIи «Черкесия. Чужбина» зыфиIохэрэр арых. Ахэр Урысыем ичIыпIэ зэфэшъхьафхэми, IэкIыб къэралыгъохэу адыгэхэр зыщыпсэухэрэми къащагъэлъэгъуагъэх.

Джы блэкIыгъэ шэмбэтым я 3-рэ фильмэм илъэтегъэуцо къалэу Черкесскэ щыкIуагъ. Ар адыгэхэмкIэ мэхьанэшхо зиIэ хъугъэ-шIагъэу Къэрэщэе Щэрджэсым щыхъугъ.

Лъэтегъэуцом хэлэжьагъэх ежь фильмэр зигукъэкIэу, ащ ипродюсерэу ыкIи ирежиссерэу Нэгъэплъэ Аскэрбый, АР-м культурэмкIэ и Министерствэ иотдел ипащэу, искусствоведэу Шъхьэлэхъо Светланэ (ащ зэрищагъ), фильмэм исценарие зытхыгъэу, тарихъ шIэныгъэхэмкIэ кандидатэу Гъубжьэкъо Марат, Къэрэщэе-Щэрджэсым щызэлъашIэрэ цIыфэу, лъэтегъэуцом кIэщакIо фэхъугъэу Охътэ Александр, Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм и Правительствэ итхьаматэу КIэбэщ Индрысэ, общественнэ организациеу «Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм щыпсэурэ адыгэхэм янахьыжъхэм я Совет» ипащэу Тэмэзэ Анатолий, художник цIэрыIоу Хьэхьандыкъо Мухьамэд ыкIи нэмыкIхэр.

Лъэтегъэуцор зэрэкIуагъэм джыри къыфэдгъэзэжьыщт.

(Тикорр.).

Сурэтым итхэр (сэмэгумкIэ къебгъэжьэнышъ): **Охътэ Александр, Нэгъэплъэ Аскэрбый, Шъхьэлэхъо Светлан ыкIи Гъубжьэкъо Марат.**

Ткъош Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм

Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм и Президентыгъэу Борис Эбзеевыр ежь илъэIукIэ IэнатIэу зыIутым IукIыжьыгъагъ. 2008-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу ащ республикэм пэщэныгъэ дызэрихьагъ, цIыфхэм хьалбалыкъ ахэмылъэу, мамырэу ыгъэпсэугъэх. Ар зытекIыжьым ыуж Президентым ипшъэрылъхэр пIэлъэ гъэнэфагъэкIэ ыгъэцэкIэнхэу Темрезов Рэщыд агъэнэфэгъагъ. Партиеу «Единая Россия» зыфиIорэм иунашъокIэ джы Р. Темрезовыр Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм ипащэ хъугъэ.

* * *

Къэрэщэе-Щэрджэсым инароднэ ЗэIукIэ республикэм и Конституцие зэхъокIыныгъэ фишIыгъ. Ар тапэкIэ Президентым зэреджэщтхэ шIыкIэм фэгъэхьыгъ. «Къэрэщэе-Щэрджэсым и Президентым» ычIыпIэкIэ джы «Къэрэщэе-Щэрджэсым ипащ» аIощт. ПрезидентыкIэми ащ дырагъэштагъ.

* * *

Къэрэщэе-Щэрджэс Республикэм 2010-рэ илъэсым турист мин 385-рэ къихьагъ. Ахэм япчъагъэ илъэс къэс хэгъэхъогъэным фэшI УФ-м и Къыблэ шъолъыр ит субъектхэри IэпыIэгъу къызфагъэхъунхэу Зэзэгъыныгъэ зэдашIыгъ. Субъект зэфэшъхьафхэр зэгурыIохэу туристхэм ашIогъэшIэгъоныщт чIыпIэхэмрэ зыгъэпсэфыпIэхэмрэ зэтырагъэпсыхьэхэмэ, ащ федэ къызэрихьыщтыр хэтыкIи нафэ.

КъЩР-м туризмэмрэ курортхэмрэкIэ и Комитет ипащэу Аппаев Казбек къызэриIорэмкIэ, Зэзэгъыныгъэм цIыфхэр нахь зэпэблагъэ зэришIыщтхэм имызакъоу, зэгъусэхэу курорт кластер агъэпсын алъэкIыщт. Ащ пае маршрутыжъхэу непэ амыгъэфедэжьыхэрэм якъызэIухыжьын ыкIи проектыкIэу «Темыр Кавказым игъогухэр» зыфиIорэм игъэцэкIэн Iоф адашIэн фае.

Сайт зэфэшъхьафхэм къарыхыгъэх.

КЪЫХЭТЫУТЫГЪЭМ КЪЫФЭТЭГЪЭЗЭЖЬЫ

ГЪЭСЭНЫГЪЭМ зэхъокIыныгъэхэр къежэх

КIэлэегъаджэхэм ялэжьапкIэ къызэрэхэхъощтым, ащкIэ бгъэфедэн плъэкIыщт амалхэм джыри бэрэ яусэщтых, Iофыгъор зэшIохыгъэ охъуфэ ащ къыфагъэзэжьыщт. ЕджапIэм «районым ахъщэ иIэп» ыIомэ, районым «республикэм къытIупщырэп» ыIомэ, республикэм «гупчэм къытIупщырэр икъурэп» ыIозэ джыри уахътэ тешIэщт.

Арэу щытми, кIэлэегъаджэм илэжьапкIэ къыхэгъэхъогъэным пае амалхэр щыIэх. Къыхэзыгъэхъон зыгу хэлъхэм къызэраIорэмкIэ, кIэлэегъаджэм урок ужым кIэлэеджакIохэм Iофэу адишIэрэм зэкIэм шъхьафэу ыуасэ къыратыщт. ГущыIэм пае, тетрадьхэр, дневникхэр зэриуплъэкIухэрэм, ны-тыхэм язэIукIэу зэхищэхэрэм, пчыхьэзэхахьэу ышIыхэрэм ыкIи нэмыкI Iофтхьабзэхэм атыригъэкIодэрэ уахътэр къыфалъытэщт. АщкIэ амал шIагъоу алъытэ бюджетым иIофышIэхэм ялэжьапкIэ нэмыкIэу къафалъытэу зэрэрагъэжьагъэр. А шIыкIэм анахьэу мэхьанэу иIэр кIэлэегъаджэ пэпчъ иIофшIагъэ къызэрэдилъытэрэр, зэкIэри зэфэгъэдэгъэным зэрэтекIыхэрэр ары. ТарифымкIэ окладэу иIэм ычIыпIэкIэ базовэ ставкэу коэффициент зэфэшъхьафхэр зыхагъахъохэрэр кIэлэегъаджэм фагъэуцу.

Сыдрэ IофыкIи екIолIэкIэ зэфэшъхьафхэр къыфаугупшысых. Ахэм зэу ащыщ еджэпIэ коллективхэм языгъэIорышIэжьын нахь зегъэушъомбгъугъэныр. Дэгъоу Iоф зышIэрэ кIэлэегъаджэм ахъщэ Iахь тедзэу ратыщтыр ежь коллективым хэт кIэлэегъаджэхэм къагъэнэфэн алъэкIыщт.

ЕтIани ублэпIэ классхэм якIэлэегъаджэ иIофшIагъэ уасэ фэшIыгъэнымкIэ яшIуагъэ къэкIощт мы илъэсым иIоныгъо мазэ къыщегъэжьагъэу шэпхъакIэу аштэщтхэм. Ахэм къыдалъытэ тхьамафэм къыкIоцI урок ужым Iофтхьабзэу сабыйхэм адашIэхэрэм апае сыхьати 10-м ыуасэ кIэлэегъаджэм къыфыхагъэхъонэу. Ау непэ щыIэ тариф сеткэмкIэ а сыхьатхэм атефэрэр къэплъытэн зыхъукIэ, а IофшIагъэр гъэсэныгъэ тедзэ языгъэгъотырэ кIэлэегъаджэм ратырэм фэдизыщт ныIэп. Ар мэкIэ дэд — сомэ 200 — 300 ныIэп зэрэхъурэр. Арышъ, непэрэ лэжэпкIэ къэлъытакIэм тетэу къэплъытэн зыхъукIэ, кIэлэегъаджэм а сыхьатхэм федэшхо къыфахьыщтэп.

Джыри зы гупшыс. Гъэсэныгъэм къэралыгъом хилъхьэрэ ахъщэр нахь макIэ шIыгъэным бэшIагъэу егупшысэх. Къэбарым илъэс къэс икIэрыкIэу зыкъеIэты, етIанэ мэрэхьатыжьы. АщкIэ икIыгъо дэгъоу алъытэ еджэпIэ цIыкIухэр нахь инхэм ахэгъэхьажьыгъэнхэр. Илъэс заулэкIэ узэкIэIэбэжьмэ а Iофым игъэкIотыгъэу тегущыIэщтыгъэх. ГущыIэм пае, Джамбэчые еджапIэм чIэсхэр Улэпэ еджапIэм ащэхэзэ рагъэджэнхэу, къутырэу Краснэм иеджапIэу класс зэфэшъхьафхэр зэхэсхэу зыщырагъаджэхэрэр гъунэгъу къуаджэм иеджапIэ хатэкъожьынэу. А Iофым джыри къыфагъэзэжьы. Джы нахь зэтегъэпсыхьэгъэ еджапIэхэм (ахэм базовэ гупч араIо) нахь хъыбэйхэр япхыгъэщтых.

Урысые Федерацием и Премьер-министри а гупшысэр къыхигъэщыгъ. Ащ къызэриIуагъэмкIэ, ицыхьэ телъ ащ фэдэ базовэ еджапIэхэу къутамэхэр зиIэхэр гъэсэныгъэм иIоф зэхэщэгъэнымкIэ амалышIу зэрэхъущтхэр. Ащ фэдэ екIолIакIэм еджэпIэ цIыкIухэр зэфамышIыжьынхэмкIэ ишIуагъэ къэкIощт.

ЕджапIэхэм якъутамэхэр (филиалхэр) загъэпсыхэкIэ, пэщэ IэнатIэхэм япчъагъэ нахь макIэ хъущт, ащ апэIухьэщтыгъэ ахъщэр еджапIэм иматериальнэ-техническэ базэ изэтегъэпсыхьан хэплъхьан плъэкIыщт.

Сыдэу щытми, гъэсэныгъэм иIоф зэхъокIыныгъэшхохэр къежэх.

СИХЪУ Гощнагъу.

МэщбэшIэ Исхьакъ ыныбжь илъэс 80 зэрэхъурэм ипэгъокI

СыжъонакIу. СылэжьакIу. СыусакIу

Джы ыгъэшIагъэм ызыныкъу ныIэп ыныбжьыгъэр МэщбэшIэ Исхьакъ **«СичIыгу»** зыфиIорэ усэм мырэущтэу къызыщеIом:

СымэкъумэщышI сэ. Бэдэдэ шIагъэ.
ЧIым сырилъапсэу сырибэнакIу.
СIэтыщт быракъэу сихьэсэ шIагъэ,
СыжъонакIу. СылэжьакIу. СыусакIу.

А лъэхъаным ахэр зэкIэ ежь зэрэфаеу къыдэхъугъапэхэм нахьи, гугъэ-гупшысэ дахэу иIэгъэнкIи мэхъу. Литературэм, культурэм, общественнэ, къэралыгъо къулыкъухэм яхьасэ щылажьэзэ, ыгъэбагъозэ непэ нэс ащ ыгъэхъагъэр бэ. **Иапэрэ тхылъэу «ЦIыф лъэшхэр»** зыфиIорэр къызыдэкIыгъэр мары шIэхэу илъэс 60 хъущтышъ, а уахътэм къыкIоцI тхылъишъэм ехъу бзэ зэфэшъхьафыбэхэмкIэ къыдигъэкIыгъ. Иусэ макъэ адыгабзэкIи, урысыбзэкIи, ежь яхэгъэгубзэкIи Гаванэ къыщегъэжьагъэу Пекин нэсыжьэу чIыпIабэмэ ащыIугъ, итарихъ романхэр адыгэу нэмыкI хэгъэгухэм арысхэм алъыIэсыгъэх. ЦIэ лъапIэу къыфаусыгъэри, шIухьафтынэу къыфагъэшъошагъэри, ищытхъу лъагэу бэрэ зэраIэтыгъэри, гущыIэ дэхабэу фаIуагъэри, тхылъ псаоу фатхыгъэхэри непэ къэлъытэгъуай.

А пстэумэ яфэшъошэ чIыпIи уахъти агъотын. Ахэм ащыщэу зы щысэ закъо къэсхьы сшIоигъу. Ар И. МэщбашIэм иIэпэIэсэныгъэ апэу гу лъызытагъэмэ ащыщэу, ныбжьыкIэ дэдэзэ Урысыем итхакIохэм я Союз хэзыщагъэу, ыкъом фэдэу зылъытэщтыгъэ, дунэе литературэм щызэлъашIэрэ урыс тхэкIо инэу С.В. Михалковыр ары. И. МэщбашIэм иилъэс 70-рэ ехъулIэу **«Мир дому твоему»** зыфиIорэ усэ зэхэубытэгъэ тхылъыр 2001-рэ илъэсым Москва къыщыфыдагъэкIы зэхъум, ащ икIэщэкIуагъ, пэублэ гущыIэу фишIыгъэми мырэущтэу ритхагъ: «Синыбджэгъоу, зищытхъу лъагэу аIэтыгъэ адыгэ-щэрджэс МэщбэшIэ Исхьакъ я 50-рэ илъэсхэм агузэгухэм къащыублагъэу сэшIэ... А илъэсхэм къакIоцI усэн Iофыри зэпимыгъэоу романист ин хъугъэ, Урысыеми ежь илъэпкъ адыгэ народми къарыкIуагъэм еплъыкIэу ащ афыриIэм тарихъ шъыпкъагъэ хэлъ. ЩыIэныгъэ ыкIи духовнэ лъэгапIэу зытеуцуагъэм урыс ыкIи нэмыкI лъэпкъ тхакIохэм лъытэныгъэ ин къыфаригъэшIыгъ. Ежь илэгъухэми, нахьыжъхэми — КIышъэкъо Алим, Къайсын Кулиевым, Расул Гамзатовым, Мустай Карим, Давид Кугультиновым ясатырэ ифэшъошэ шъыпкъэу пытэу хэт. Нахьыпэм фэдэу джыри ыкIуачIэ из, иусэхэр псэ пытэх, щыIэныгъэр шIу елъэгъу». ТешIагъэр бэкIаеми, непэрэ мафэми фэпхьынхэу щыт гущыIэх. Уилъэпкъ тхакIомэ урыгушхонэуи осэ ин иI.

Ахэр зэкIэ зы нэбгырэ гъашIэм игъэфэгъуай. Непэ сэ сызлъыIэсы сшIоигъор зы лъэныкъу, зы пычыгъу. Ар ублэпIэкъежьапIэу а пстэумэ афэхъугъэр ары. Мыщ дэжьым ежь МэщбашIэ Исхьакъ нахь дэгъоу ар къэIогъуай: «Хэтрэ цIыфи къызщыхъугъэ хапIэр илъапI... А чIыгу къуапэр — ным игъэшIуапI, тым илъэгапI, апэрэ шIулъэгъум икъежьапI... Апэрэ лъэбэкъур зыщыбдзыгъэр ным ыбгъашъу, тым ыкуашъу, етIанэ уиунэ джэхашъу, лъагъор ащ ыуж уипчъэIупэ щеогъажьэшъ, дунэе нэфым щыхэощы... Гур пфэмыIажэу уихэпIэжь укъызищэжьырэм ипси, ижьи, итыгъи кIуачIэ къыпхалъхьэ, ицIыфмэ уарэгушхо, яIофшIагъэ огъэлъапIэ, икIэрыкIэу сабыигъом, кIэлэгъум гъусэ уафэхъушъ, гукъэкIыжьмэ зыуагъэплъыхьэ... Джащ фэдэ чIыгу къуапэу сыкъыздэхъухьэгъэ чылэу, сызщапIугъэ хапIэу Шъхьащэфыжьыр сиI... СэркIэ ар дунаим чIыпIэ зэфэшъхьафэу тетмэ анахь дах, анахь лъапI».

Мы гущыIэхэр И. МэщбашIэм игукъэкIыжь тхылъэу **«Щагу хъурай»** зыфиIорэм ипэублэ къыхэтхыгъэх. Ащ фэдэу къызщыхъугъэ унэ, ар зытет чIыгу налъэ, ащ къышъхьащыт ошъо къуапэ зимыIэ тхакIо зи щыIэп. Ащыщхэм ар ренэу благъэу, моу гупшысэкIэ уIабэмэ къэпштэн къодыеу зыдаIыгъ. Ащ фэд МэщбэшIэ Исхьакъи, итворческэ гъогуи, итхыгъэхэми, игупшыси зэкIэмэ ар якъежьапI, ахэгъэткIухьагъ. Ным ыкуашъоу зытесыгъэми, яунэ джэхашъоу апэрэ лъэбэкъур зыщидзыгъэми, ятэжъэу Дэунэжъ Бакъ, янэжъэу Чэбэхъан, ахэм апхъоу, ежь янэу МыIуминат къыфаIощтыгъэ нарт къэбархэм, пшысэжъхэм, орэдыжъхэм ублэпIэ-къежьапIэхэр ахэлъых. Ежьыр шъыпкъэм а шIэжь тхылъэу зыфэсIуагъэм щыкIегъэтхъы. **«Саусэрыкъу», «Сэрмаф», «Стамбул икIыжьым иорэд»,** сятэжъ иIушыгъ, сянэжъ ипщын, сянэ ипшыс, игунэс фаб — джахэр арэу къысшIошIы сиапэрэ усэ тхэн мэкъамэр къызщежьагъэр... Сисабыигъо зэхэсхи, кIэлэгъум лъигъэкIотагъэр стхырэ пстэуми алъапс».

А пстэумэ ышнахьыжъэу Мыхьамэт, Мыхьамод, Мыхъутар еджапIэу зыдакIохэрэм къычIахырэ усэ езбырхэри къахэхьагъэх. Хьаткъо Ахьмэд иусэу «Сибилет» зыфиIорэри ахэм яжэдэкIэу Исхьакъ ышIагъ. Нэужым а еджэпIэ дэдэм ежьыри зычIэхьэм итхэн Iоф къэзгъэущыгъэри мыщ икIэлэегъаджэу, а лъэхъаным зэлъашIэщтыгъэ адыгэ гъэсагъэу, Каир щеджагъэу ПщыунэлI Юсыф.

МыдыкIэ ятэжъэу Бакъ къыфэбгъэзэжьмэ, сыда зымыуасэр, гущыIэм пае, ащ игулъытэ, зэхэшIэ гъэшIэгъонхэу, игъэсэпэтхыдэхэу Исхьакъ дигощыщтыгъэхэр. Мары мэкъуао щыIэх, Исхьакъ ятэжъ ыуж итэу аргъэнхэр сатыр дахэу къызэрагъэтIылъэкIыхэзэ лъэкIуатэх...

Джахэм афэдэ псынэкIэчъ мычъэкъожьхэу зэхэлъадэхэзэ, гукъэкIыжь IэшIухэр къагъэущхэзэ тхакIом ищыIакIэ ахэр пхырэчъых, джы къызынэсыгъэми ыIорэри ышIэрэри, ытхырэри ахэм зэрафыщытымкIэ еуплъэкIужьых. Янэжъ-ятэжъхэм, янэ, хьэблэ лIыжъхэм зыхащэгъэ адыгэ тарихъым, IорыIуатэхэм, шэн-хабзэхэм къатемыхыгъэу пIон плъэкIына гушхоныгъэр, рэзэныгъэр къызхихырэ усэхэу **«Нартхэм ягугъу джыри къысфэшI», «Нартмэ яджэгу», «Рэдэд», «Адыгэ пщын», «Адыгэ цый», «Адыгэ гущыIэжъхэр», «Гум щыщ пшысэхэр», «Намыс»,** нэмыкIхэри. **«Адыгэхэр»** зыфиIорэ усэу мэкъэмэ дахэм ралъхьагъэм зэрэдунаеу къызэлъибыбыхьагъ.

Иусэн Iофхэм а инахьыжъхэр ахэщагъэхэу зэрэхъугъэм фэгъэхьыгъэу джыри зигугъу къэпшIын плъэкIыщтыр макIэп. Ным фэгъэхьыгъэу зы щысэ закъу. Иапэрэ усэу заор зэраухыгъэм, текIоныгъэр къызэрэдахыгъэм пае къуаджэм игушIуагъо къыгъэущыгъэм шъхьэ къыфэзышIыгъэр янэу Минат — **«КъэбарышIу. ГушIогъошху»**. Иусэхэр зыдэт тхылъ инитIоу 2006-рэ илъэсым къыдэкIыгъэр ащкIэ къызэрэзэIуихыгъэр угу къэкIыжьыми лые хъунэп.

Ары, МэщбэшIэ Исхьакъ адрэ илэгъухэм афэдэу икIэлэцIыкIугъуи иеджэгъуи зэо ыкIи зэоуж илъэс къинхэм атефагъ. А охътэ хьылъэр гучIэм итIысхьапэу, мызэу-мытIоу жанрэ зэфэшъхьафхэмкIэ ащ къыфигъэзэжьыгъ. НахьыбэрэмкIи итхыгъэхэм ягупчэ итхэр икъоджэгъу дзэкIолIхэр, лэжьакIохэр, нэжъ-Iужъхэр, ныбжьыкIэхэр, шъэогъухэр арых. ШыхьатышIоу ащкIэ иIэмэ ащыщ **«ЦIыф лъэшхэр»** зыфиIорэ поэмэу якъоджэ лэжьакIохэр пыим зэрэпэуцужьыгъэхэр къызщигъэлъагъорэр. А лъэныкъомкIэ нэужым ытхыгъабэмэ унаIэ зытеудзэхэрэр ахэтых. Ахэм афэдэх ТекIоныгъэшхом ия 10-рэ 1955-рэ илъэсым къызэкIэлъыкIогъэ усэхэр — **«Май. 1945-рэ илъэс», «Типсышъхьал», «Тщыгъупшэщтэп»,** нэмыкIхэри. **«ЛIыкIо»** зыфиIорэ усэр МэщбэшIэ зэшиплIымэ анахьыжъ Мыхьамэтэу зэуитIуми ахэлэжьагъэм ыцIэкIэ рыгушхоу ытхыгъ. ГукъэкIыжь-гуузым ухэзыщэрэмэ ащыщ **«Хьамамэри».** Ащ хэт лирическэ героир якъуаджэ кIожьыгъэу хьамамэм зехьэм, заом хэлэжьэгъэ ячылэлIымэ яуIэгъэ тыркъохэм, заом ипчэгу ифагъэу къыщагъэхъугъ.

АкIыбхэр ахэм афэсIотыгъ,
Iэр зимыIэжьым псыр есхьылIагъ.
Лъэкъончъэм хьафэу слъакъо естыгъ.
Непэ заом сэ сыщыIагъ.

Янэ фэгъэхьыгъэ гупшысэмэ къафэбгъэзэжьмэ, ятэ зэлIэм илъэсищ имыкъум итыгъ нахь мышIэми, Исхьакъ дэгъоу къешIэжьы илъэс 30 нахь зымыныбжь бзылъфыгъэ ныбжьыкIэу шъузабэу къэнагъэм гъогу къинэу къыкIугъэр, сабый быныр зэрэкIэсэу, ар къызэзыщэлIэжьыгъэ янэ-ятэхэм гукIэгъушхо афыриIэу зэрафыщытыгъэр. А пстэур повестэу «Щагу хъурай» зыфиIорэм икъоу пхырыщыгъ. Ащ нэмыкI усабэмэ, поэмэхэм ахэгощагъэхэу ахэлъых. ХэушъхьафыкIыгъэу ным фэгъэхьыгъэу ытхыгъэри макIэп. **«Ным иджэуап», «Ным фэкIо», «Ушъхьагъу сылъыхъузэ, сянэ сэ хьакIэ сыфэкIошъунэп»,** нэмыкIхэри. Ным иIэшIугъэ, ифабэ, игукIэгъу, игумэкI ахэм ренэу ухащэжьы зэпыт. Усэмэ ащыщ горэми **«Ным ифабэ сыщэIэфэ схэрэмыкI»** ыIуи еджагъ. Ащ къыщеIо:

Сэ зэгорэм фэдэу сянэ
Джыри, джыри сищыкIагъ...
Ным иIуплъэ, имэ фабэ
СыщэIэфэ схэрэмыкI.

ИкIэлэцIыкIугъо-ныбжьыкIэгъу лъэхъаным МэщбэшIэ Исхьакъ анахь зэхишIагъэмэ ащыщ чIыгум идэхагъэ, ащ епхыгъэ пстэоу мэкъумэщышIэм щыIакIэ къезытыхэрэр. Чылэм удэкIымэ, хэгъошъхьэ хъуатэм ятэжъ шыхэр щигъэхъухэу ихэбзагъ, ежьыри пчыхьэшъхьапэрэ ащ дэжь чъэныр икIэсагъ. Тхэн зырегъажьэм гукIэ апэу зылъыIэсыгъэхэми ар ащыщыгъ. Титхыгъэ къызэрэтыублэгъэгъэ гущыIэхэр къызыхэтхыгъэ усэу «СичIыгу» зыфиIорэм ыпаIокIи а чIыгум, лэжьакIомэ яорэд, ядахэ ыIоным бэрэ зыфигъэзагъ. Угу къэмыкIыжьын плъэкIыщтэп **«СымэкъумэщышI, сымэщбашI!»** ыIуи ытхыгъэгъэ усэр. А лъэкъуацIэр зэрихьырэми, ар чIыгум, мэщым зэряпхыгъэми арыгушхоу къеIо:

СымэкъумэщышIэшъ, чIыгур зыфэдэр,
СымэщыбашIэшъ. СэшIэ сэ дэгъоу.

А гурышэ дэдэхэр пхырищыгъэх нэмыкI усэу **«СIэмэ гъэтхамэр къапэу»** зыфиIорэми.

Ахэр зэкIэ зыщиушэтыгъэ хэпIэжъыр, Шъхьащэфыжь губгъохэр арыба икIэлэцIыкIу зэхашIэ къыубытыгъэхэу, нэужым романтизмэ дахэ зыкIэлъ усэ-гупшысэкIэ зэригъэфагъэхэу мэкъумэщ Iофым илъэныкъо, ишъэфыпIэ зэфэшъхьафхэр къыубытынхэ езыгъэлъэкIыгъэр. Мэкъуаом, жъонакIом, лэжьыгъацэм, нэмыкIхэми афэгъэхьыгъэх ахэр. **«Мэкъуаом игушIо псалъэр»** зыфиIорэ усэм щетхы: «Щэмэджыр джэгун фалIэу ЛIыгъэ ушэтэу къысIоплъэ».

Ащ фэд лэжьыгъацэм зызфигъазэкIи, **«МэкъумэщышIэм лэжьыгъацэм риIуалIэрэр»** зыфиIорэ усэм лэжьакIом а лэжьыгъацэр игугъапIэу, ежэу, паплъэу гумэкI зэрэхэтыр, дэгъоу къыхэкIэу зыбагъокIи игушIогъошхоу гъэбэжъу орэдкIэ зэрэпэгъокIырэри, нэмыкIхэри философие гупшысэ куу хэлъэу тхакIом къыреIотыкIы. ИкIэухыми а гугъэ-гупшысэм лъапсэ къыщыфешIы: «Коцыцэр, оры зэкIэми апшъэр! ГъашIэр щыбгъаIэу ухьалыгъущт».

А пстэур зиIэшIэгъэ лэжьакIом ищытхъу къыщеIуатэ **«ЖъонакIор. ЕутакIор. ХынакIор»** зыфиIорэ усэм. Исэнэхьат елъытыгъэу шъхьадж чIыпIэу ыубытырэр, мэхьанэу иIэр къыхигъэщызэ, жъон Iофым, жъонакIом идунай нахь ухещэ, гум къинэжьырэ псэлъэ зэфэхьысыжь гъэшIэгъонхэр ешIых. «Щагу хъурай» зыфиIорэм хэт мыщ фэдэу: «Сабыигъори гъэтхэпэ жъуагъэри — тIури зы». Бэмэ уязгъэгупшысэрэ гущыIэх мыхэр. Зэу мыр бэшIагъэу, ицIыкIугъом къыщыублагъэу тхакIом зэхишIэгъэ зэгъэпшэн. ЯтIонэрэмкIэ, жъон Iофыри ежь чIыгу жъуагъэри сыд фэдэрэ лъэныкъокIи къэбзэнхэ, дэхэнхэ, жъогъэ бзыгъэм уеплъымэ, гухахъо хэбгъуатэу щытын фае. Мы усэу зигугъу къэтшIыгъэми мыщ фэдэ сатырхэр хэтых: «Тхъу цIынэм фэдэу чIыбзыгъэр Къызыгобгъэзырэм ураз». Мы чIыпIэм «Щагу хъураим» ичIыпIэ горэм джыри къыфэдгъэзэжьын. Я 60 — 70-рэ илъэсхэм мэкъумэщышIэ цIэрыIуагъэхэу И. МэщбашIэм ныбджэгъухэр иIагъэх, бэрэ аIукIэу, гущыIэгъу зэфэхъухэу — Дэгумыкъо Рэмэзан, Сихъу Аслъан, Лъэцэр Махьмуд, нэмыкIхэри. Ащ фэдэу Дэгумыкъомрэ ежьырре зыщызэIукIагъэхэ горэм жъон Iофымрэ тхылъ тхынымрэ зэфагъэдагъэх. Арышъ, тхакIом игупшысэхэу жъон Iофым фэгъэхьыгъэхэр аукъодые Iофэу щытэп, бэшIагъэу къыздиштэгъэ еплъыкIэх.

Гу лъытэгъуаеп а пстэури мэкъумэщышIэ зэхэшIэ къодыеу зэрэщымытым. ЩыIэныгъэ философие куум ар зэлъиIыгъ, лэжьакIомрэ чIыгумрэ язэфыщытыкIэ, ахэр зэгурыIонхэм мэхьанэу иIэм чыжьэу ухащэ. Къызэредгъэжьэгъэгъэ усэу «СичIыгу» зыфиIорэм ащ фэдэ зэфэхьысыжьхэр уегъэшIых.

Ахэм алъыIэсэу усакIом зыригъэжьагъэри бэшIагъэ. Лъапсэу афэхъугъэри джа ичIыгу налъ, икъуадж, ащ ихэгъошъхьэ дахэхэр, ипсыхъоу Уарп арых. Марыба иапэрэ усэ чъэпхъыгъэхэм ащыщэу **«Сичыл»** зыфиIорэм ар нэрылъэгъу къыпфишIыщт: «Сичылэ дахэ, — Сишъхьащэфыжь. — Сэ сырэгушхо, сыпсэ ар щыщ». ГущыIэ къызэрыкIох, къэIогъэ къодые псалъэр ыгъэкIэракIэу пымылъыгъэ фэдэуи къыпщыхъущт. Ау гум къиIукIырэ макъ. Апэу къыфэущыгъэмэ ащыщ. Ащ къыкIэлъыкIуагъ «Сихэгъуашъхь» зыфиIори. УпчIэ ин егъэуцу усакIом: «Адрэмэ ялыеу гукIэ спэблагъэу Сыд сихэгъуашъхьэ шIу зыкIэслъэгъурэр?» ащ иджэуап лъыхъузэ бэмэ анэсы — жьыбгъэ Iушъэшъэ шъабэу икушъэ натIэ орэд къыщызыIуи, ипсыхъо нагъуи, пкIаур зыхиз чылэ гъунэ хъупIи, нэмыкIи.

НэмыкIы къуапи сыгум ымыдэу
Сызыщалъфыгъэр лъэныкъо дах...
Ащ щыхэсхыгъэр апэрэ лъагъошъ,
ГъэшIэрэ лъагъоу ар сигушIуагъу.

Ащ фэдэ усэхэмкIэ ушъагъэ, гущыIэм пае, 1962-рэ илъэсым къыдигъэкIыгъэ итхылъэу **«Жъогъобын»** зыфиIорэр — **«Сэлам, сичыл», «Уарп», «Шъхьащэфыжь», «Сичылэ кIасэ сыдэтэу, сэкIошъ...», «БэшIагъэ чылэм сызымыкIуагъэр...», «КIыщым», «Мэкъуаохэр», «А пстэури сэ сиорэд»** — бэ мэхъух ахэр. А пстэури къыдэплъытэмэ, **«Сянэу Минатэ ыцIэкIэ сэтхы»** ыIуи мы тхылъым усакIом зэрэтыритхагъэр къыбгурыIонэу щыт.

Джахэм афэдэ гупшысэ дахэх «Щагу хъурай» усэми къыфэзыщагъэхэр. Ышнахьыжъищмэ яунэхэр ащ щызэпэIутых. «IэкIэ мышIыгъэу, ны гухэлъ дахэу, Сэри мы щагум сиунэ дэт» еIошъ рыгушхоу усакIом къыпегъэхъожьы.

ЕгъашIэм хапIэу сызыщапIугъэр
БгъачIэм дэзыгъэп, нэрызы хъугъэп,
МакIэми бэми гъогоу къэскIугъэр
Ащ еолIэжьти, къины сфэхъугъэп.
Мы щагур нибжьи сэ сщыгъупшагъэп,
МыжъуакIэу дэлъым нэс синэIуас!
Дэхабэу щыIэм ар езгъэпшагъэп,
Ащ инэфынэ сфэрэмыкIуас!

А чIынэлъэ цIыкIум ренэу епхыгъ ихэку кIаси, ащкIэ къикIызэ ихэгъэгушхуи къегъэгъунэ, идахэ, иорэд еIох. Мыщ дэжьым зы усэ закъо ыцIэ къетIоми, ар нэрылъэгъу къыпфишIыщт. **«Сихэку кIас»** ыIуи ащ еджагъ. Емызэщыжьэу ащ истрофа пэпчъ къыщыкIеIотыкIыжьы: «Сихэку кIэракI.., сихэку гупс.., сихэку дах.., сихэку дышъ...» Ащ фэдиз дышъэ зэрыблыр зыпигъохыгъэ хэкум, джы непэ республикэу хъугъэм рыгушхоу, ыгъэлъапIэу, ищытхъу лъагэу ыIэтэу иилъэс 80 хигъэунэфыкIынэу зегъэхьазыры. Гухэлъ дэхабэу иIэр къыдэхъунэуи тыфэлъаIо.

МАМЫЙ Руслъан.
Филологие шIэныгъэхэмкIэ доктор, Урысые Федерацием шIэныгъэхэмкIэ изаслуженнэ IофышI.

ТАРИХЪЫМРЭ АРХЕОЛОГИЕМРЭ

Къагъотырэр музеим къырахьылIэ

Тарихъ мэхьанэ зиIэ пкъыгъо гъэшIэгъонхэр тилъэпкъ ичIыгу къыщагъотых. Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей шIэныгъэмкIэ иIофышIэ шъхьаIэу, Адыгеим культурэмкIэ изаслуженнэ IофышIэу, археолог цIэрыIоу Тэу Аслъан тызыIокIэм пылыхэр къызытекIыгъэхэ мастадонтхэм, мамонтхэм, нэмыкIхэм якъэбархэм тащигъэгъозагъ.

— Ижъырэ псэушъхьэмэ япкъыгъохэу къычIатIыкIыжьыхэрэм адыгэмэ ятарихъ къегъэбаи, — еIо Тэу Аслъан. — Мыжъо хъугъэхэу илъэс минишъэ пчъагъэхэр аныбжь. Ащ фэдэ пкъыгъохэр цIыфмэ къызагъотыкIэ музеим къырахьылIэх.

— Археологхэр, хэбзэ къулыкъушIэхэр тиIэх. Ахэр тызытегущыIэрэ Iофым зэрэхэлажьэхэрэм, цIыфмэ зэпхыныгъэу адыряIэм къатегущыIэба.

— Туризмэр, шэкIоныр зикIасэмэ тарихъ пкъыгъо макIэп къагъотырэр. Илъэс миллион пшIы пчъагъэкIэ узэкIэIэбэжьмэ, адыгэмэ ячIыналъэ хышхо итыгъ, чIыгур гъушъагъэп. Океаным хэсыгъэ пкъыгъомэ якъупшъхьэхэр арых цIыфмэ къагъотырэр. Пцэжъые къупшъхьэхэу мыжъо хъугъэхэр, нэмыкIхэри гъэшIэгъоных. Тэ, археологхэм, тарихъым инэкIубгъохэр зэтэгъашIэх. Лъэшэу тафэраз IэпыIэгъу къытфэхъурэ цIыф къызэрыкIохэм. Тызэгъусэу тапэкIи тызэдэлэжьэщт, ижъырэ къэбархэм ащыдгъэгъозэщтых.

— ПсэолъэшIхэм къагъотырэ пкъыгъохэр къышъуалъагъэIэсыжьыха? АшIомыIофэу чIэзыдзыжьхэрэм сыда яшъуIорэр?

— 1950-рэ илъэсхэм Мыекъуапэ ГЭС-р щашIызэ китым ипкъынэ-лынэхэр къагъотыгъагъэх. А къупшъхьэхэр Лъэпкъ музеим чIэлъых. Мары яплъ... ЧIыр зэгъужьым псэушъхьэхэр къытехьагъэх, щыпсэухэу ублагъ. Мамонтхэр, пылыхэр, мастадонтхэр, носорогхэр, нэмыкIхэри тичIыгу зэрэтесыгъэхэр пкъыгъохэм къаушыхьаты.

— Мыекъуапэ икъэлэ парк дэжь къыщагъотыгъэм тигъэзетеджэхэр къыкIэупчIэх, тэри тшIогъэшIэгъон.

— Мастадонтым ыцэкъупшъхьэхэр паркым дэжь къыщагъотыгъэх. Мастадонтхэр арых пылыхэр, мамонтхэр къызытекIыгъэхэр. 1997-рэ илъэсым Нэчэрэзые зыдэщысыгъэм пэмычыжьэу къыщагъотыгъэр тшIогъэшIэгъон. Нэпкъэу псым ылъэсыхьагъэм къупшъхьэу къычIэтхыгъэхэр тимузей чIэлъых.

— Къагъотырэ пкъыгъохэр адыгэмэ ячIыгу, ятарихъ зыгорэущтэу епхыгъэхэу къэтIон тлъэкIыщта?

— Мыжъо лIэшIэгъур пштэмэ, ижъырэ тилъэпкъэгъухэр мамонтхэм яшакIощтыгъэх. Нэчэрэзые зыдэщысыгъэм темэнышъо теоми зы лъэхъанэ горэм тхьамыкIэгъошхо къыщыхъугъагъ. А зы уахътэм мамонтхэр бэ хъухэу щылIэгъагъэх. Тэ мамонтхэм якъупшъхьэу къычIэтхыгъагъэхэм анэмыкIхэри къагъотыжьыгъэх. Бжъакъоу псэушъхьэмэ атетыгъэхэри мары тимузей чIэлъых.

— Археологхэм джыри пкъыгъо гъэшIэгъонхэр къагъотыщтхэу, ахэр адыгэ чIыгум итарихъ зэрепхыгъэхэр агъэунэфынхэ алъэкIыщтэу тащыгугъы хъущта? Олимпиадэри къэблагъэ...

— Нурбый, тэрэз зыфапIорэр. Олимпиадэ джэгунхэр 2014-рэ илъэсым Шъачэ щыкIощтых. Адыгэмэ ятарихъ чIыгу спортсменхэр зэрэщызэнэкъокъущтхэм дакIоу, титарихъ зыфэдэр дунаим нахьышIоу щядгъэшIэщт. Археологхэр щыIэныгъэм иIотакIох, Iофэу ашIэрэр шъэфы хъущтэп.

Сурэтым итыр: **къэлэ паркым къыщагъотыгъэ пкъыгъор Тэу Аслъан къегъэлъагъо.**

ТИКЪЭГЪЭЛЪЭГЪОНХЭР

СурэтышIхэм гъатхэр зэралъэгъурэр

ШэнышIу зэрэхъугъэу, гъатхэм фэгъэхьыгъэ сурэт къэгъэлъэгъоныр Мыекъуапэ къыщызэIуахыгъ. Адыгэ Республикэм культурэмкIэ и Министерствэрэ республикэм исурэтышIхэм я Союзрэ кIэщакIо ащ фэхъугъэх.

КъэгъэлъэгъоныМ икъызэIухын ехьылIэгъэ зэхахьэм къыщыгущыIагъэх АР-м культурэмкIэ и Министерствэ иотдел ипащэу Шэуджэн Бэлэ, Адыгеим исурэтышIхэм я Союз итхьаматэу Хъуажъ Рэмэзанэ, сурэтышIхэу Владимир Пужелевыр, ЛэупэкIэ Нурбый, Борис Воронкиныр, нэмыкIхэри. Зэхахьэм хэлэжьагъэх, ныбжьыкIэмэ гущыIэгъу афэхъугъэх сурэтышIхэу Эдуард Овчаренкэр, Къонэ Аслъан, шIэныгъэлэжьэу Едыдж Батырай, орэдыIоу Кушъэкъо Симэ, фэшъхьафхэри.

Гъатхэм дунаир къегъэдахэ; осыр мэжъужьы, псыхъохэр зэхэхьажьых, чIыгур алэжьы, шIу зэрэлъэгъурэ ныбжьыкIэмэ япчъагъэ хэхъо. Тыкъэзыуцухьэрэ дунаим зэхъокIыныгъэу фэхъухэрэр сурэтышIхэм яIофшIагъэ къызэрэщагъэлъагъорэр зэдгъэпшэным фэшI ятворчествэ зыщытэгъэгъуазэ.

ЛэупэкIэ Нурбый гъатхэр нэфынэу, тыгъэр къэшIэтэу сурэтхэмкIэ къегъэлъагъо. Къонэ Аслъан ипхъорэлъф исурэткIэ щыIэныгъэр къеIуатэ. Евгений Пелипенкэм, Геннадий Назаренкэм, Владимир Бердихиным, фэшъхьафхэм гъатхэр къызысыкIэ щыIэныгъэм кIэу халъагъорэр сурэтхэмкIэ къытфаIуатэ.

НыбжьыкIэмэ щыIэныгъэр нахьышIоу апкъырыхьаным фэшI къэгъэлъэгъоным ишIуагъэ къэкIощтэу тэлъытэ.

Геннадий Назаренкэм «Урысыем изаслуженнэ сурэтышI» зыфиIорэ щытхъуцIэр къызэрэфаусыгъэм фэшI зэхахьэм щыфэгушIуагъэх.

Сурэтым итыр: **сурэтышIэу ЛэупэкIэ Нурбый къэгъэлъэгъоным еплъыкIэу фыриIэр къеIуатэ.**

ИСКУССТВЭМРЭ ЩЫIЭНЫГЪЭМРЭ

ИшIэныгъэкIэ пшъашъэм еумысых

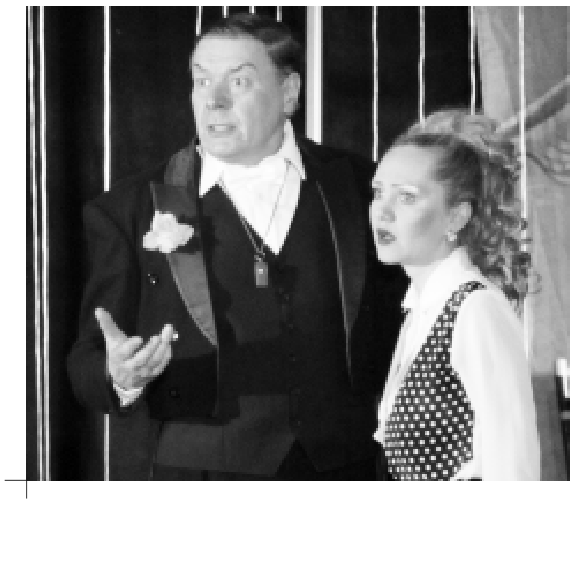

Адыгэ Республикэм и Камернэ музыкальнэ театрэу Хьанэхъу Адамэ ыцIэ зыхьырэм Б. Шоу ипьесэ техыгъэ комедиеу УФ-м искусствэхэмкIэ изаслуженнэ IофышIэшхоу В. Курочкиным ыгъэуцугъэу «Моя прекрасная леди» зыфиIорэр Мыекъуапэ къыщагъэлъэгъуагъ.

Артистхэу А. Степановыр, В. Серебрянскэр, И. Кириченкэр, В. Марковыр, М. Арзумановыр, Н. Максимовар, В. Верещако, Л. Маньшинар, нэмыкIхэри музыкальнэ къэшIыным хэлажьэх. Роль шъхьаIэхэр къэзышIырэмэ ащыщых Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артистхэу А. Степановымрэ И. Кириченкэмрэ.

Ирина Кириченкэм орэд къыIощтми, къышIырэ ролым куоу хэхьащтми екIолIэкIэ гъэшIэгъонхэр къегъотых. Элиза Дулиттл ироль къышIызэ артисткэм щыIэныгъэм ухещэ. Пшъашъэр тхьамыкIэу щыI, ахъщэр фикъурэпышъ, унагъом тхьэкIэкIо-пхъэнкIакIоу иI. Арэу щытми, ишIэныгъэкIэ зыкъызэIуихын, лъытэныгъэ къызыфаригъэшIын елъэкIы.

— Мы мазэм камернэ музыкальнэ театрэм нэмыкI спектаклэхэри къыщыдгъэлъэгъощтых, — къытиIуагъ художественнэ пащэу, Урысыем искусствэхэмкIэ изаслуженнэ IофышIэшхоу Сулейманов Юныс.

Сурэтым итхэр: **А. Степановымрэ И. Кириченкэмрэ къэшIыным хэлажьэх.**

НэкIубгъор зыгъэхьазырыгъэр ЕМТIЫЛЪ Нурбый.

Зэхэзыщагъэхэр: Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

КъыдэзыгъэкIырэр: Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет Адресыр: ур.Крестьянскэр, 236

Редактор шъхьаIэр

ДЭРБЭ ТИМУР

Редакцием зыдэщыIэр: 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79, редактор шъхьаIэм иапэрэ гуадзэр: 52-49-44, редактор гуадзэрпшъэдэкIыжь зыхьырэ секретарыр: 52-16-77.
E-mail: **adygvoice@mail.ru**

Зыщаушыхьатыгъэр: Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, телерадиокъэтынхэмкIэ ыкIи зэлъыIэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIорышIапI, зэраушыхьатыгъэ номерыр **ПИ №10-3892**

Гъэзетым къыхиутыхэрэм мышъыпкъагъэу къахафэхэрэмкIэ къэзыттхыгъэхэм пшъэдэкIыжь ахьы. Къатхэхэрэмрэ гъэзетым щылажьэхэрэмрэ яеплъыкIэ зэтемыфэн ылъэкIыщт. Гъэзетеджэхэм къытфагъэхьырэ тхыгъэхэр зэхэтфыхэрэп ыкIи къэзытхыгъэхэм аIэкIэдгъэхьажьыхэрэп.

Зыщыхаутырэр ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

Пчъагъэр 5122
Индексхэр 52161 52162
Зак. 1117

Хэутыным узщыкIэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00 ЗыщыкIэтхэгъэхэ уахътэр Сыхьатыр 18.00